
Múzy v exilu

Metodika

Obsah

Didaktické a metodické principy.....	2
Edukační cíle a jejich vazba na vzdělávací oblasti RVP	6
Anotované rozšiřující informační zdroje (pro učitele)	7
Doporučený průběh vyučovací hodiny	8
Možné průchody DVZ.....	18
Klíče k aktivitám	20

Tento výstup lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons [BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/). Uvedené se nevztahuje na díla nebo jiné předměty ochrany (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou ve výstupu užity zejména na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv, jak je uvedeno u konkrétního jednotlivého předmětu ochrany.

Didaktické a metodické principy

Odkaz na materiál: <https://kisk.phil.muni.cz/digikult/vsechny-pribehy/literatura/muzy-v-exilu>

Cílem tohoto DVZ je poukázat na konkrétní příběhy lidí zapojených do pašování exilové a samizdatové literatury. DVZ je aplikovatelné ve dvou časových verzích:

45minutová verze: Kratší verze DVZ je koncipována ze dvou modulů (modul Příběh pašeračky a modul Případ Kamion). Žák si nejprve vyzkouší příběh, v němž se ujme role kurýrky převážející zakázanou literaturu. Příběh je poté přerušen při zatčení kurýrky a žák se přesune pomocí navigaci na část DVZ, která obsahuje výpovědi k případu Kamion (modul Případ Kamion). V tomto modulu se dozví podrobnosti o tom, co se stalo před a po zatčení francouzských kurýrů Anisové a Thonona. Výpovědi mají především retrospektivní povahu a jejich autory jsou přímí účastníci zapojení do případu Kamion. Tato část DVZ má docílit jednak toho, že žák bude schopen za abstraktními pojmy „vidět“ i přímé tváře vzdoru, dále také toho, že si žák uvědomí, jak je někdy těžké posuzovat konkrétní osudy lidí, kteří byli zataženi do spolupráce s StB. Žádoucí výukový materiál v tomto kontextu poskytuje část DVZ věnovaná agentu Pavlu Muraškoví.

90minutová verze: Delší verze DVZ je koncipována do tří modulů (moduly Příběh pašeračky, Pašování literatury a Případ Kamion). Žák si nejprve vyzkouší příběh, v němž se ujme role kurýrky převážející zakázanou literaturu. Příběh je poté přerušen při zatčení kurýrky a žák se následně dozvídá obecné informace o pašování literatury v době normalizace (modul Pašování literatury). Následně DVZ obsahuje výpovědi, především retrospektivní povahy, přímých účastníků zapojených do případu Kamion. Tato část DVZ má docílit jednak toho, že žák bude schopen za abstraktními pojmy „vidět“ i přímé tváře vzdoru, dále toho, že si žák uvědomí, jak je někdy těžké posuzovat konkrétní osudy lidí, kteří byli zataženi do spolupráce s StB. Žádoucí výukový materiál v tomto kontextu poskytuje část DVZ věnovaná agentu Pavlu Muraškoví.

Volitelný kontextový modul

DVZ také nabízí kontextovou část, v níž se žák může seznámit s různými pojmy spojenými s dobou normalizace. V kontextové části nabízíme stručný přehled vývoje exilové literatury v letech 1948 až 1989. Cílem kontextové části je, aby byl žák díky práci s výukovým materiálem schopen nejen chápat, proč se musela exilová literatura pašovat, ale aby se také obeznámil s tím, co bylo vlastně obsahem převozu. Kontextovou část DVZ je možné použít k zopakování již známého učiva, proto ji doporučujeme zařadit spíše do rámce domácí přípravy na hodinu věnovanou interakci s DVZ.

Rozšiřující materiály

Přes navigaci je také možné se překliknout do modulu Rozšiřující aktivity, kde jsou žákovi dostupné tři úlohy (rekapitulace informací o případu Kamion, práce s badatelským řádem Archivu bezpečnostních služeb a přiřazování kódovaných jmen k jejich skutečným nositelům). Aktivity je možné doporučit nadanějším žákům nebo pro sebeřízené učení či domácí výuku. Eventuálně lze např. úlohu s badatelským řádem využít při jakékoliv jiné příležitosti, protože je možné se na ni přes navigaci DVZ přímo přesunout.

Klíčové otázky:

1. Co se událo v dubnu 1981 a vstoupilo do historie jako případ Kamion (akce Delta)?
2. Jak fungovalo pašování samizdatové a exilové literatury mezi československým disentem a exilovými nakladatelstvími?
3. Jaké osobnosti jsou spojeny s organizováním pašeráckých stezek a distribucí exilové literatury na území tehdejšího Československa?
4. Jaké byly důvody pro pašování samizdatu a exilové literatury? V jakém socio-politickém kontextu fenomén pašování literatury vznikl?
5. Jaké pojmy jsou vázány na období normalizace?

Edukační cíl/e:

1. Žák dokáže rozpoznat ideologicky podmíněné dobové materiály. Žák je schopen kritické reflexe událostí z dubna 1981 – dovednost, hodnocení.
2. Žák umí vysvětlit existenci fenoménu pašování exilové literatury. Tento fenomén umí zasadit do soudobé socio-politické situace v Československu – znalost.
3. Žák je schopen vysvětlit klíčové pojmy, charakterizovat a zhodnotit význam osobností spojených s pašováním exilové literatury, např. samizdat, exilová literatura, disent, ideodiverzní centra, Listy, Svědectví, Jiřina Šiklová, Jan Kavan, Pavel Tigrid atd. – znalost, hodnocení.

Výstupy z interakce s DVZ:

1. Znalostní rovina: znalost základních pojmů spojených s dobou normalizace a pašováním exilové literatury, znalost exilových nakladatelství a periodik, znalost existence fenoménu pašování exilové literatury v době normalizace, znalost osobností československého disentu, obeznamenost s událostmi a následky případu Kamion.
2. Dovednostní rovina: schopnost kriticky číst ideologicky zabarvené dobové materiály, schopnost hodnotit význam osobností zapojených do pašování exilové literatury, schopnost interpretovat dobové propagandistické videodokumenty.
3. Hodnotová rovina: uvědomění si významu existence nelegálního informačního kanálu, který fungoval mezi československým disentem a exilovými autory a de facto umožňoval existenci fenoménu exilové literatury, uvědomění si náročnosti morálně soudit lidi vedené na seznamu spolupracovníků StB, ocenění přínosu individuálních osobností zapojených do pašování exilové literatury.

Klíčové kompetence, které jsou v DVZ rozvíjeny:

- o Kompetence k učení:
  - Žák efektivně využívá různé strategie učení k získání a zpracování poznatků a informací, hledá a rozvíjí účinné postupy ve svém učení, reflektuje proces vlastního učení a myšlení.
  - Kriticky přistupuje ke zdrojům informací, informace tvořivě zpracovává a využívá při svém studiu a praxi.
- o Kompetence k řešení problému:

- Žák uplatňuje při řešení problémů vhodné metody a dříve získané vědomosti a dovednosti.
- Kriticky interpretuje získané poznatky a zjištění a ověřuje je, pro své tvrzení nachází argumenty a důkazy, formuluje a obhajuje podložené závěry.
- Nahlíží na problém z různých stran.
- o Kompetence komunikativní:
  - Žák používá s porozuměním odborný jazyk a symbolická a grafická vyjádření informací různého typu.
  - Efektivně využívá moderní informační technologie, prezentuje vhodným způsobem svou práci i sám sebe (před známým i neznámým publikem).
  - Rozumí sdělením různého typu v různých komunikačních situacích, správně interpretuje přijímaná sdělení a věcně argumentuje.
- o Kompetence občanská:
  - Žák rozšiřuje své poznání a chápání kulturních a duchovních hodnot.
  - Posuzuje události a vývoj veřejného života.
  - Zaujímá a obhajuje informovaná stanoviska a jedná k obecnému prospěchu podle nejlepšího svědomí.

Použité vzdělávací paradigma a edukační metody / přístupy / aktivizační prvky :

- o Konstruktivistické metody
- o Práce s autentickým příběhem
- o Kritická práce s dobovými materiály, s digitalizovaným kulturním dědictvím
- o Aktivizační podpora rozvoje informační a mediální gramotnosti
- o Využití hermeneutických přístupů v historiografii
- o Reflexe prostřednictvím tvůrčího myšlenkového procesu (řešení otevřených otázek)

Předchozí znalosti, digitální dovednosti a zkušenosti učitele: Schopnost pracovat s různými typy dobových autentických dokumentů, základní mediální gramotnost, znalost tematického dobového diskurzu historiografie a sociologie (totalitní režimy, způsoby upevňování moci, nástroje politické moci v Československu 2. poloviny 20. století, znalost tuzemské literární kulturní situace v Československu vyjádřené pojmy exil, disent, samizdat, schopnost vést kritickou diskuzi).

Edukační cíle a jejich vazba na vzdělávací oblasti RVP

- **Český jazyk a literatura:**
  - Jazyk a jazyková komunikace: žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu ke sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu; efektivně a samostatně využívá různých informačních zdrojů (slovníky, encyklopedie, internet).
  - Literární komunikace: žák vystihne podstatné rysy základních period vývoje české i světové literatury, významných uměleckých směrů, uvede jejich představitele a charakterizuje a interpretuje jejich přínos pro vývoj literatury a literárního myšlení; vysvětlí specifickou vývoj české literatury a vyloží její postavení v kontextu literatury světové (vzájemná inspirace, příbuznost, odlišnosti a jejich příčiny); tvořivě využívá informací z odborné literatury, internetu, tisku a z dalších zdrojů, kriticky je třídí a vyhodnocuje.
- **Geografie:**
  - Sociální prostředí: žák lokalizuje na politické mapě světa hlavní aktuální geopolitické problémy a změny s přihlédnutím k historickému vývoji.
- **Občanský a společenskovední základ:**
  - Občan ve státě: žák vyloží podstatu demokracie, odliší ji od nedemokratických forem řízení sociálních skupin a státu, porovná postavení občana v demokratickém a totalitním státě; rozlišuje složky politického spektra, porovnává přístupy vybraných politických seskupení k řešení různých otázek a problémů každodenního života občanů.
- **Dějepis:**
  - Úvod do studia historie: žák rozlišuje různé zdroje historických informací, způsob jejich získávání a úskalí jejich interpretace.
  - Moderní doba. Soudobé dějiny II: žák vysvětlí základní problémy vnitřního vývoje zemí západního a východního bloku, zejména se zaměří na pochopení vnitřního vývoje a vzájemných vztahů supervelmocí USA, SSSR a na situaci ve střední Evropě a v naší zemi; porovná a vysvětlí způsob života a chování v nedemokratických společnostech a v demokraciích.
- **Informatika a ICT:**
  - Digitální technologie: žák ovládá, propojuje a aplikuje dostupné prostředky ICT, využívá teoretické i praktické poznatky o funkcích jednotlivých složek hardwaru a softwaru k tvůrčímu a efektivnímu řešení úloh, orientuje se v možnostech uplatnění ICT v různých oblastech společenského poznání a praxe.
  - Zdroje a vyhledávání informací, komunikace: žák využívá nabídku informačních a vzdělávacích portálů, encyklopedií, knihoven, databází a výukových programů, posuzuje tvůrčím způsobem aktuálnost, relevanci a věrohodnost informačních zdrojů a informací.
  - Zpracování a prezentace informací: žák zpracovává a prezentuje výsledky své práce s využitím multimediálních technologií a internetu.
- **Průřezová témata:**
  - Mediální výchova
  - Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
  - Osobnostní a sociální výchova

Anotované rozšiřující informační zdroje (pro učitele)

Vybrané zdroje k tématu jsou dostupné v [digitální sbírce](#) vytvořené knihovnicí Moravské zemské knihovny. Při výběru dokumentů byly uplatněny odborné kurátorské postupy.

Další doporučené informační zdroje:

[Historie.CS: Zločiny podle abecedy](#) – diskuzní pořad na téma Komunismus made in ČSSR 1948–1989 se různými úhly pohledu zabývá otázkami totalit či diktatur a života v nich v Československu.

[Moderní dějiny](#) – vzdělávací portál pro učitele a žáky, obsahuje různé výukové materiály k tématům moderních dějin a k problematice literárního a kulturního vývoje v Československu jako zrcadlení historických událostí (např. materiály v sekci Československo v době normalizace nebo Libri prohibiti, významná samizdatová a exilová nakladatelství).

[HistoryLab](#) – vzdělávací aplikace pro práci s historickými prameny především z období 20. století. Žáci si mohou pomocí interakce s dobovými dokumenty vyzkoušet různá cvičení, která rozvíjí jejich historickou gramotnost.

[EM4 přichází](#) – dobový propagandistický dokument České televize, který se věnuje případu Kamion. Ve snímku je možné vidět autentické záběry zatčení a výslechů francouzských kurýrů Anisové a Thonona.

[Tajné akce StB: Akce Delta](#) – dokument České televize, který se věnuje událostem z dubna 1981. Případ Kamion je zde retrospektivně přiblížen jeho přímými účastníky a je doplněn o reflexi historiků věnujících se danému období.

[Bez ohlávky](#) – kniha rozhovorů s Jiřinou Šiklovou, ústřední postavou pašeráckého kanálu na přelomu 70. a 80. let. Doporučujeme především část věnovanou jejímu zapojení do organizace pašování literatury (rozsah stran 179–233).

Doporučený průběh vyučovací hodiny

Časová dotace: 45 nebo 90 minut

Cílová skupina: žáci vyšších ročníků osmiletého a šestiletého gymnázia, 1. až 4. ročníku čtyřletého gymnázia

Počet žáků: limitován počtem počítačů, tabletů nebo dalších zařízení pro žáky

Využité vzdělávací technologie: vlastní počítač nebo mobilní zařízení (tablet, mobilní telefon) s připojením na internet

Výstupy žáka z interakce s DVZ: reflektivní diskuze zaměřená na etické aspekty historických a socio-kulturních událostí 80. let 20. století v Československu

Evaluační prvky použité učitelem:

- Formativní hodnocení
- Analýza v rámci reflektivní diskuze

Další možné didaktické pomůcky, materiály: nejsou potřeba

Předchozí znalosti, dovednosti a zkušenosti žáků: Předpokládá se základní znalost historického a socio-kulturního vývoje Československa v období po srpnových událostech 1968 a v době normalizace.

Didaktická úskalí/limity: Materiál pracuje s vizuálními materiály, je proto nevhodný pro nevidomé a slabozraké žáky bez asistence. Současně ale platí, že většina materiálu je snadno strojově čitelná, takže s asistencí může žák s DVZ pracovat. Materiál obsahuje také audionahrávky, s asistencí ale dokáže i surdopedický žák obsah audiovizuálního materiálu reflektovat.

Příprava učitele na hodinu: Předpokladem pro úspěšný průběh výuky je to, aby před zahájením vyučovací hodiny byly připraveny vzdělávací technologie v aktivním stavu a aby byly zajištěny všechny technické podmínky pro práci žáků s DVZ. Pokud žáci využívají své mobilní telefony nebo tablety, je žádoucí předem je požádat, aby si na vyučovací hodinu svá zařízení aktivovali. Učitel by se také měl seznámit s materiálem a připravit si otázky k diskuzi.

Doporučený průběh vyučovací hodiny:

45minutová verze

Úvod	<p>Učitel krátce uvede žáky do tématu (lze využít i návaznosti na předchozí vyučovací hodiny), může pracovat s širším kontextem, jako je geopolitická mapa Evropy po skončení 2. světové války, totalitní společnost a její znaky, vývojové linie československé literatury a kultury po r. 1948, ale především po r. 1968. Lze využít také konotace s uměleckým zpracováním tematiky totalitní společnosti v literatuře (Orwell, Beckett, Čapek, Vaculík, Havel apod.) nebo ve filmu, případně ve výtvarném umění. V evokační fázi výuky se nepracuje se samotnou událostí. Výukový materiál DVZ je koncipován tak, aby žák do tématu vstoupil a porozuměl mu skrze dobové dokumenty a personalizovaně v autentickém příběhu pašeračky exilové literatury, jehož aktérem se stává, a postupně ho reflektoval na základě získávaných znalostí v historických a kulturních souvislostech. Materiál je určen pro reflektivní práci jednak v situaci, kdy má žák dostatečné prekoncepty pro práci s DVZ, jednak jako úvodní výuková aktivita k tématu pašování literatury ze svobodné části Evropy do totalitního Československa v letech 1968–1989.</p> <p>Před zahájením interakce žáků s DVZ učitel oznámí žákům, že součástí DVZ je vedle hlavní linie také kontextová část, do níž lze vstoupit hned v úvodu práce s DVZ – vstupuje se do ní po rozkliknutí věty „Rád si připomenu dobová fakta.“ V ní si žák může zopakovat pojmy období normalizace v Československu, stručný přehled vývoje exilové literatury v letech 1948 až 1989. Cílem kontextové části je, aby žák byl schopen nejen chápat, proč se musela exilová literatura pašovat, ale také si byl vědom, co bylo vlastně obsahem těchto převážek. Kontextovou část DVZ je možné použít k zopakování již známého učiva, proto ji doporučujeme zařadit spíše do rámce domácí přípravy právě před hodinou, v níž bude využíváno DVZ.</p>	4 minuty*
Samostatná práce s DVZ Modul: Příběh pašeračky	<p>Zadání učitele: Samostatně (případně ve dvojicích) si projděte úvodní příběh francouzské studentky Anisové. Příběh byste měli dokončit přibližně za 6 minut. Až budete na konci příběhu, předám vám další instrukce. (Učitel sdělí žákům, aby se pomocí navigace DVZ přesunuli do modulu nazvaného Případ Kamion.)</p> <p>Práce žáků: Žáci samostatně (ve dvojicích) procházejí úvodní příběh. Součástí je interakce s mapou hraničních přejezdů v tehdejší ČSSR. Žáci také mohou interagovat s autorádiem. Příběh je ukončen zatčením Anisové a Thonona.</p>	6 minut

---

Samostatná práce s DVZ Modul: Případ Kamion	Zadání učitele: Samostatně (případně ve dvojicích) si projděte modul Případ Kamion, který zachycuje okolnosti zachycení francouzského karavanu v Československu v dubnu 1981. Snažte se číst, poslouchat a komplexně sledovat všechny digitální dokumenty a svědectví, které jsou vám nabízeny. Svůj pohled na to, co se stalo, si budete utvářet jakožto přímí účastníci a aktéři události z r. 1981. Proto kriticky pracujte s co nejvíce fakty, vyhodnocujte je, zasazujte je do svých dosavadních znalostí. Na práci s tímto výukovým modulem máte 30 minut, hodinu zakončíme společnou diskuzí, k níž budete v DVZ vyzváni.	30 minut (z toho přibližně 10 minut na závěrečnou úlohu s texty o Pavlu Muraškovi)
	Práce žáků: Žáci samostatně (ve dvojicích) procházejí DVZ. Materiál je vytvořen tak, že žákovi nabízí individuální vzdělávací cestu a umožňuje mu rozhodovat se, nakolik chce v průchodu DVZ pokračovat nebo se vracet a upevňovat si poznatky. Postupně žák interaguje s jednotlivými dokumenty, reaguje na zadání drobných dílčích aktivizačních úloh, při jejichž řešení uplatňuje schopnost kritického myšlení a také informační gramotnost. V závěrečné fázi práce s DVZ se žák zamýšlí nad eticky a hodnotově koncipovanými otázkami a v diskuzi se spolužáky reflektuje problematiku DVZ.	

Reflexe formou skupinové diskuze	Zadání učitele: Vedme nyní společnou reflexi a diskuzi nad otázkami, které jste si samostatně zpracovali. Pokuste se o vlastní hodnotový pohled na dobové události a s nimi spojené osudy konkrétních lidí, na komunistický režim, na nástroje jeho moci uplatňované při utlačování kultury a svobody slova. Společně tak můžeme zrekonstruovat, co se dělo v Československu v 80. letech 20. století.	5 minut
	<p>Nejprve se vraťme k tomu, co jste si poznamenali k literárním ukázkám reflektujícím následky případu Kamion (ukázka z knihy Evy Kantůrkové a báseň Karla Šiktance). Zkusme si teď vzájemně nasdílet své odpovědi na zadané otázky. Skupina, která si vybrala reflexi v próze Evy Kantůrkové, odpovídala na tyto otázky:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Dokázal/a bys vysvětlit, jaký postoj k režimu zaujímá Eva Kantůrková? V čem se liší od její spoluvězenkyně Helgy? Proč myslíš, že tomu tak je? <p>Skupina žáků, která si vybrala reflexi v poezii Karla Šiktance odpovídala na následující otázky:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Jaké pocity v tobě báseň evokuje? Jaké dojmy v ní převažují? Dokázal/a bys vyjmenovat nějaké básnické postupy, které Karel Šiktanc užívá pro navození daných pocitů? <p>Následně se přesuňme k okruhu otázek týkajících se osoby Pavla Muraška.</p> <p>Dokážeme společně najít odpovědi na tyto otázky?</p>	

-
1. Dokážeš pochopit motivaci Pavla Muraška, který se StB upsal?
  2. Jak myslíš, že je správné se v dané situaci zachovat? (Prosím, ber v úvahu, že docházelo i k vydírání dalších osob a k vyhrožování, např. členům rodiny. Odpověď nemusí být ve formě pomáhat/nepomáhat, ale můžeš klidně vypsát kladné a záporné nuance, které předesílá každé z daných rozhodnutí.)
  3. Myslíš si, že člověk vedený v seznamu spolupracovníků StB má zastávat veřejnou funkci (např. být učitelem, lékařem, politikem, policistou či soudcem)?
-

Alternativa: Žáci si mohou DVZ projít sami před hodinou (doma), hodina pak může být věnována podrobnější diskuzi a/nebo navazujícímu výkladu v souladu s učebním plánem.

* Časová rozložení jsou orientační. Učitel dle konkrétní třídy a rychlosti práce žáků přizpůsobuje čas průběhu dané vyučovací hodiny.

Doporučený průběh vyučovací hodiny:

90minutová verze

Úvod	Učitel krátce uvede žáky do tématu (lze využít i návaznosti na předchozí vyučovací hodiny), může pracovat s širším kontextem, jako je geopolitická mapa Evropy po skončení 2. světové války, totalitní společnost a její znaky, vývojové linie československé literatury a kultury po r. 1948, ale předně po r. 1968. Lze využít také konotace s uměleckým zpracováním tematiky totalitní společnosti v literatuře (Orwell, Beckett, Čapek, Vaculík, Havel apod.) nebo filmu, případně ve výtvarném umění. V evokační fázi výuky se nepracuje se samotnou událostí. Výukový materiál DVZ je koncipován tak, aby žák do tématu vstoupil a porozuměl mu skrze dobové dokumenty a personalizovaně v autentickém příběhu pašeračky exilové literatury, jehož aktérem se stává, a postupně ho reflektoval na základě získávaných znalostí v historických a kulturních souvislostech. Materiál je určen pro reflektivní práci jednak v situaci, kdy má žák dostatečné prekoncepty pro práci s DVZ, jednak jako úvodní výuková aktivita k tématu pašování literatury ze svobodné části Evropy do totalitního Československa v letech 1968–1989.	5 minut*
-------------	--	-----------------

Před zahájením interakce žáků s DVZ učitel oznámí žákům, že součástí DVZ je vedle hlavní linie také kontextová část, do níž lze vstoupit hned v úvodu práce s DVZ – vstupuje se do ní po rozkliknutí věty „Rád si připomenu dobová fakta.“ V ní si žák může zopakovat pojmy období normalizace v Československu, stručný přehled vývoje exilové literatury v letech 1948 až 1989. Cílem kontextové části je, aby žák byl schopen nejen chápat, proč se musela exilová literatura pašovat, ale také si byl vědom toho, co bylo vlastně obsahem těchto převážek. Kontextovou část DVZ je možné použít k zopakování již známého učiva, proto ji doporučujeme zařadit spíše do rámce domácí přípravy právě před hodinou, v níž bude využíváno DVZ.

Samostatná práce s DVZ	Zadání učitele: Samostatně (případně ve dvojicích) si projděte úvodní příběh francouzské studentky Anisové. Příběh byste měli dokončit přibližně za 6 minut. Až budete na konci příběhu, předám vám další instrukce. (Učitel sdělí žákům, aby pokračovali navazujícím modulem Pašování literatury.)	6 minut
Modul:		
Příběh pašeračky	Práce žáků: Žáci samostatně (ve dvojicích) procházejí úvodní příběh. Součástí je interakce s mapou hraničních přejezdů v tehdejší ČSSR. Žáci také mohou interagovat s autorádiem. Příběh je ukončen zatčením Anisové a Thonona.	

Samostatná práce s DVZ
Modul:
Pašování literatury

Zadání učitele: Samostatně (ve dvojicích) si projděte modul, který zachycuje osobnosti, způsoby a cesty, kterými se v Československu v době tzv. normalizace pašovala literatura. Snažte se číst, poslouchat a komplexně sledovat všechny digitální dokumenty a svědectví, které se vztahují k tomuto fenoménu. Zjistěte, co to byly ideodiverzní centra, jak se nakládalo se zadrženými tiskovinami a kdo stál za organizací kurýrního kanálu mezi československým disentem a exilovými periodiky a nakladatelstvími. Na práci s tímto výukovým modulem máte 30 minut. Práci s modulem ukončíme krátkou společnou diskuzí.

25 minut

Práce žáků: Žáci samostatně (ve dvojicích) procházejí DVZ. Modul je koncipován tak, že žákovi nabízí individuální vzdělávací cestu a umožňuje mu rozhodovat se, nakolik se chce věnovat důvodům pro pašování literatury, nakolik samotným způsobům a kanálům pašování a nakolik osudu zadržených tiskovin. Po průchodu těmito třemi částmi žák pracuje s úlohou, která shrnuje nabyté poznatky. Pro žáky, kteří jsou hotovi dříve, je připravena navíc úloha se šiframi a jmény disidentů. V závěrečné fázi práce s tímto modulem se žák zamýšlí nad vlastním výběrem cesty a způsobem, kterým by mohl disidentům pomoci.

Reflexe modulu formou skupinové diskuze

Zadání učitele: Vedme nyní společnou reflexi a diskuzi nad otázkami, které jste si samostatně zpracovali.

5 minut

1. Jaký způsob pašování byl podle tebe nejlepší (nejúčinnější, nejbezpečnější)?
2. Jakým způsobem mohla někoho účast na organizaci pašování literatury ovlivnit? (Ber v potaz např. vliv na rodinu, osobní život či svědomí člověka, který riskoval svojí pomocí při pašování.)
3. Zkus vypsát důvody, které někoho mohly odrazovat od pašování literatury.
4. Vymyslel/a bys případně, jakým jiným způsobem se mohlo disidentům a exilovým autorům pomáhat?
5. Myslíš, že i dnes existují místa, kam je třeba pašovat literaturu? Dokázal bys případně i uvést, jak se způsoby pašování změnily?

Samostatná práce s DVZ
Modul:
Případ Kamion

Zadání učitele: Samostatně (případně ve dvojicích) si projděte modul Případ Kamion, který zachycuje okolnosti zachycení francouzského karavanu v Československu v dubnu 1981. Snažte se číst, poslouchat a komplexně sledovat všechny digitální dokumenty a svědectví, které jsou vám nabízeny. Svůj pohled na to, co se stalo, si budete utvářet jakožto přímí účastníci a aktéři události z r. 1981. Proto kriticky pracujte s co nejvíce fakty, vyhodnocujte je, zasazujte je do svých dosavadních znalostí. Na práci s tímto výukovým modulem máte 30 minut, hodinu zakončíme společnou diskuzí, k níž budete v DVZ vyzváni.

30 minut

(z toho přibližně 10 minut na závěrečnou úlohu s texty

Práce žáků: Žáci samostatně (ve dvojicích) procházejí DVZ. Materiál je vytvořen tak, že žákovi nabízí individuální vzdělávací cestu a umožňuje mu rozhodovat se, nakolik chce v průchodu DVZ pokračovat nebo se vracet a upevňovat si poznatky. Postupně žák interaguje s jednotlivými dokumenty, reaguje na zadání drobných dílčích aktivizačních úloh, při jejichž plnění uplatňuje schopnost kritického myšlení a také informační gramotnost. V závěrečné fázi práce s DVZ se žák zamýšlí nad eticky a hodnotově koncipovanými otázkami a v diskuzi se spolužáky reflektuje problematiku DVZ.

o Pavlu Muraškovi)

Reflexe formou skupinové diskuze	Zadání učitele: Vedme nyní společnou reflexi a diskuzi nad otázkami, které jste si samostatně zpracovali. Pokuste se o vlastní hodnotový pohled na dobové události a s nimi spojené osudy konkrétních lidí, na komunistický režim, na nástroje jeho moci uplatňované při utlačování kultury a svobody slova. Společně tak můžeme zrekonstruovat, co se dělo v Československu v 80. letech 20. století.	15 minut
---	---	-----------------

Nejprve se vraťme k tomu, co jste si poznamenali k literárním ukázkám reflektujícím následky případu Kamion (ukázka z knihy Evy Kantůrkové a báseň Karla Šiktance). Zkusme si teď vzájemně nasdílet své odpovědi na zadané otázky. Skupina, která si vybrala reflexi v próze Evy Kantůrkové odpovídala na tyto otázky:

- Dokázal/a bys vysvětlit, jaký postoj zaujímá k režimu Eva Kantůrková? V čem se liší od její spoluvězenkyně Helgy? Proč myslíš, že tomu tak je?

Skupina žáků, která si vybrala reflexi v poezii Karla Šiktance, odpovídala na následující otázky:

- Jaké pocity v tobě báseň evokuje? Jaké dojmy v ní převažují? Dokázal/a bys vyjmenovat nějaké básnické postupy, které Karel Šiktanc užívá pro navození daných pocitů?

Následně se přesuňme k okruhu otázek týkajících se osoby Pavla Muraška.

Dokážeme společně najít odpovědi na tyto otázky?

1. Dokážeš pochopit motivaci Pavla Muraška, který se StB upsal?
2. Jak myslíš, že je správné se v dané situaci zachovat? (Prosím ber v úvahu, že docházelo i k vydírání dalších osob a vyhrožování, např. členům rodiny. Odpověď nemusí být ve formě pomáhat/nepomáhat, ale můžeš klidně vypsát kladné a záporné nuance, které předestírá každé z daných rozhodnutí.)
3. Myslíš si, že člověk vedený v seznamu spolupracovníků StB má zastávat veřejnou funkci (např. být učitelem, lékařem, politikem, policistou či soudcem)?

Alternativa: Žáci si mohou DVZ projít sami před hodinou (doma), hodina pak může být věnována podrobnější diskusi a/nebo navazujícímu výkladu v souladu s učebním plánem.

* Časová rozložení jsou orientační. Učitel dle konkrétní třídy a rychlosti práce žáků přizpůsobuje čas průběhu dané vyučovací hodiny.

Doporučený průběh vyučovací hodiny:

Kontextová verze

Úvod	<p>Učitel krátce uvede žáky do tématu (lze využít i návaznosti na předchozí vyučovací hodiny), může pracovat s širším kontextem, jako je geopolitická mapa Evropy po skončení 2. světové války, totalitní společnost a její znaky, vývojové linie československé literatury a kultury po r. 1948, ale předně po r. 1968. Lze využít také konotace s uměleckým zpracováním tematiky totalitní společnosti v literatuře (Orwell, Beckett, Čapek, Vaculík, Havel apod.) nebo filmu, případně ve výtvarném umění. V evokační fázi výuky se nepracuje se samotnou událostí. Výukový materiál DVZ je koncipován tak, aby žák do tématu vstoupil a porozuměl mu skrze dobové dokumenty a personalizovaně v autentickém příběhu pašeračky exilové literatury, jehož aktérem se stává, a postupně ho reflektoval na základě získávaných znalostí v historických a kulturních souvislostech. Materiál je určen pro reflektivní práci jednak v situaci, kdy má žák dostatečné prekoncepty pro práci s DVZ, jednak jako úvodní výuková aktivita k tématu pašování literatury ze svobodné části Evropy do totalitního Československa v letech 1968–1989.</p> <p>Před zahájením interakce žáků s DVZ učitel oznámí žákům, že součástí DVZ je vedle hlavní linie také kontextová část, do níž lze vstoupit hned v úvodu práce s DVZ – vstupuje se do ní po rozkliknutí věty „Rád si připomenu dobová fakta.“ V ní si žák může zopakovat pojmy období normalizace v Československu, stručný přehled vývoje exilové literatury v letech 1948 až 1989. Cílem kontextové části je, aby žák byl schopen nejen chápat, proč se musela exilová literatura pašovat, ale také si byl vědom, co bylo vlastně obsahem těchto převážek. Kontextovou část DVZ je možné použít k zopakování již známého učiva, proto ji doporučujeme zařadit spíše do rámce domácí přípravy právě před hodinou, v níž bude využíváno DVZ.</p>	5 minut*
Samostatná práce s DVZ: Moduly kontextové části	<p>Zadání učitele: Kontextová část je určena spíše pro zopakování pojmů, proto je vhodná pro domácí přípravu na vyučovací hodinu věnující se úvodu do problematiky literatury a historického vývoje Československa v letech 1948 až 1989. Při využití ve vyučovací hodině učitel žákům po úvodním povídání zadá samostatnou práci s materiály kontextové části.</p> <p>Práce žáků: Žáci samostatně (ve dvojicích) procházejí moduly kontextové části (Exilová literatura, Přehled emigračních vln, Poúnorová emigrace, Posrpnová emigrace).</p>	30 minut

---

Reflexe formou skupinové diskuze   **Zadání učitele:** Využití této části DVZ a následná diskuze nad otázkami je aktivitou, kterou je možné využít, ale není nutnou součástí samotného tématu DVZ, tj. pašování literatury. V závěrečné diskuzi se pracuje s následujícími otázkami: **10 minut**

1. Jaké negativní dopady mohl exil na spisovatele mít? Jakých výhod naopak mohl exilový spisovatel využít?
2. Může vůbec v současné době exilová literatura existovat?
3. Společně si projděte a porovnejte svoje vizualizace pojmu exil. Liší se v něčem? Na čem se naopak shodnete?

Práce žáků: diskuze, prezentace a komparace vlastních vizualizací pojmu exil.

Alternativa: Žáci si mohou tento modul DVZ projít sami před hodinou (doma), hodina pak může být věnována podrobnější diskuzi a/nebo navazujícímu výkladu v souladu s učebním plánem.

* Časová rozložení jsou orientační. Učitel dle konkrétní třídy a rychlosti práce žáků přizpůsobuje čas průběhu dané vyučovací hodiny.

Možné průchody DVZ

DVZ má modulární povahu, proto zde popíšeme obsah jednotlivých modulů a jejich společné provázání.

Modul Příběh Pašeračky

V první části práce s DVZ si žák prožije krátký příběh v roli kurýrky převážející zakázanou literaturu. Při zatčení kurýrky je motivační příběh přerušen. Ve 45minutové verzi žák přeskakuje přímo na popis případu Kamion, v 90minutové verzi žák pokračuje v průchodu DVZ k modulu, který mu podá informace o kanálech pašování a významných osobnostech spjatých s disentem v 70. a 80. letech 20. století.

Modul Pašování literatury

V 90minutové verzi se žák následně dozvídá obecné informace o pašování literatury v době normalizace. Ve 45minutové verzi tento modul žák pomocí navigace DVZ přeskočí. Modul se skládá ze třech částí:

1. Proč se muselo vůbec pašovat? (motivace k pašování)
2. Jaké cesty pro pašování existovaly? (osobnosti a způsoby pašování)
3. Co se stalo se zadrženými tiskovinami? (osudy zabavených materiálů)

Modul je ukončen malým kvízem a následnou diskuzí s učitelem o pašování literatury a jeho různých způsobech.

Modul Případ Kamion

Následně (v 90minutové verzi po modulu Pašování literatury, ve 45minutové verzi po modulu Příběh pašeračky) DVZ obsahuje výpovědi, především retrospektivní povahy, od přímých účastníků zapojených do případu Kamion. Cílem této fáze interakce s DVZ je rovněž práce s autentickými, žitými zkušenostmi aktérů historických událostí, čímž dává DVZ žákovi příležitost „vidět“ za abstraktními pojmy i přímé tváře vzdoru. Výpovědi jsou vybrány tak, aby si žák mohl uvědomit, jak složité může být posuzovat konkrétní osudy lidí, kteří byli zataženi do spolupráce s StB. Konkrétně v tomto DVZ se to týká agenta Pavla Muraška.

V průběhu tohoto modulu žák plní i dílčí aktivity spojené s dobovými fotografiemi (hledání knihy Bohumila Hrabala na fotografii, jedná se o knihu Obsluhoval jsem anglického krále) či literárními ukázkami (žák si vybere, zda chce reflexi událostí v prozaickém zpracování, tj. text Evy Kantůrkové, nebo v poetickém zpracování, tj. báseň Karla Šiktance), na které je navázána drobná aktivizační práce.

V závěru práce s DVZ je žák vyzván k individuálním odpovědím na několik otevřených otázek týkajících se tématu. Následně je vhodné výuku s využitím DVZ ukončit hodnotově zaměřenou diskuzí, kterou řídí pedagog a jejímž obsahem je společná reflexe individuálních odpovědí na otevřené otázky.

Moduly kontextové části

V kontextové části si žák může zopakovat pojmy období normalizace v Československu (modul Exilová literatura), stručný přehled vývoje exilové literatury v letech 1948 až 1989 (moduly Přehled emigračních vln, Poúnorová emigrace, Posrpnová emigrace). Cílem kontextové části je, aby byl žák

schopen nejen chápat, proč se musela exilová literatura pašovat, ale také být si vědom toho, co bylo vlastně obsahem těchto převážek. Kontextovou část DVZ je možné použít k zopakování již známého učiva, proto ji doporučujeme zařadit spíše do rámce domácí přípravy právě před hodinou, v níž bude využíváno DVZ.

Klíče k aktivitám

Klíč k práci s literárními reflexemi

Eva Kantůrková, Přítelkyně z domu smutku – vybraná ukázka z románu se zaměřuje přímo na tu pasáž, kde se Eva Kantůrková zmiňuje o svém zatčení v souvislosti s odchycením francouzského karavanu. V ukázce je patrný kontrast mezi „zkušenou“ vězenkyní Helgou a čerstvě uvězněnou Kantůrkovou. Kantůrková je zdrženlivá a vzhledem k režimu ví, že problém není v konkrétním vyšetřovateli, ale že celý systém je zlovolně nastaven, a proto odmítá levné nadávání na jednoho konkrétního člověka. V postoji Evy Kantůrkové se odráží její role intelektuálky, která si je moc dobře vědoma toho, v jak špatné pozici se nachází a jak málo stačilo, aby se do ní dostala, a proto u ní převažuje opatrnost a zdrženlivost. Postoj Helgy je více emoční a bezprostřední, jako by se neobávala důsledků svého jednání. Důvodů zřejmě může být vícero, odlišnost přístupu může spočívat jak v intelektuálním rozdílu mezi ženami, tak v rozdílu mezi zkušeností s věznicí, kdy Helga je už ostřílená vězeňská harcovnice. Stejně tak může rozdílnost postojů spočívat v nejisté budoucnosti zadržené Kantůrkové, která si ještě dělá naděje na propuštění, oproti už konkrétně vyměřené době pobytu ve vězení u Helgy.

Karel Šiktanc, Srdce svého nejze (báseň Štětí) – sbírka vznikala v období, v němž mimo jiné byl Karel Šiktanc předveden k výslechu právě v souvislosti s případem Kamion. Báseň Štětí, ze které ukázka pochází, se nese v kařkovsky laděné atmosféře zatčení, souzení a věznění. V básni je patrná „neuróza“ doby, strofy jsou úsečné a krátké, což má navodit napětí. Šiktanc také využívá typografie (různá velikost mezer mezi řádky básně, zalamování veršů „do schůdků“ apod.), aby text zůstal v neustále neklidném tempu. „*Kruté zacházení s tokem řeči sugeruje hrozbu, že slova budou každou chvíli kýmisi nebo čímisi přerušena, utata, odebrána svému mluvčímu.* (analýza dle Hruška a Knopp, 2010, s. 251)¹ Povšimnout si lze také personifikace počasí *Děšť jančil*, která také má za úkol vyvolat nepříjemné pocity dobové nejistoty. Upozornit žáky můžete také na to, jak Šiktanc používá přímou řeč / „*Máš mě ráda?*“ / s otázkou, na kterou nedostává mluvčí odpověď. Tento básnický postup lze spojit se soudobým politickým klimatem, kde byly povoleny a zodpovězeny jenom některé otázky, totiž ty, které vyhovovaly ideové garnituře komunistického režimu. Žákům můžete položit otázku, co je to *glejt* nebo *kartouza*, a proč zrovna klíče ke kartouze? (Bývalé klášterní areály se za doby komunistického režimu používaly jako věznice.) S básní je dále vhodné dle vašeho odborného pedagogického pohledu pracovat a přizpůsobovat konkrétnímu kontextu nasazení DVZ do výuky.

Naznačené analýzy mají posloužit spíše k inspiraci, jak s texty pracovat. Konkrétní práce s texty se také bude odvíjet od toho, ve které vzdělávací oblasti dle RVP (ŠVP) bude DVZ v dané škole nasazeno a jak budou reagovat na texty samotní žáci.

Klíč k hlavní úloze DVZ

Hlavní úloha celého DVZ se týká spolupráce Pavla Muraška s StB. Závěrečná úloha obsahuje 5 textů, které se nějakým způsobem vracejí k osobnosti Pavla Muraška ve spojení s událostí z dubna 1981.

Žákům je přístupný stručný přehled Muraškovy minulosti, např. jeho účast na pašování zakázané ukrajinské literatury, pobyt ve vězení v Mírově, navázání spolupráce s StB a jeho postupné ukončení spolupráce v průběhu roku 1986.

---

¹ HRUŠKA, Petr a František KNOPP. *Někde tady: český básník Karel Šiktanc*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-377-7, s. 248–251.

Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:d9789f80-81ba-11e6-bf08-001018b5eb5c>

Text č. 1 – Jiřina Šiklová v textu o Muraškovi zmiňuje, že je třeba rozlišovat mezi systémovým původcem (komunistický režim) a obětí estébáckých praktik. Muraška považuje právě za oběť.

Text č. 2 – Anna Šabatová píše o tom, že by se o lidech, kteří selhali, nemělo psát degradujícím způsobem. Její výňatek se, podobně jako u vzpomínání Jiřiny Šiklové, snaží vnést důraz na praktiky represivního režimu, „fizly“ vnímá jako aktéry-oběti takových praktik. Přehnané hanění a odsuzování konkrétních individuálních osudů nemůže dle Šabatové osvětlit celkový represivní systém komunistického režimu.

Text č. 3 – Jan Štern připomíná, že Muraško nevyzradil vše, co vyzradit mohl. Např. Šternův kamarád Josef Mundil, který se také podílel na organizování vývozu a dovozu zakázané literatury, byl Muraškovi znám, ale Muraško ho nikdy nevyzradil. Dle Šterna mohou být důvody dva:

- a) Muraško by vyzrazením Mundila na sebe upoutal až přílišnou pozornost disentu, StB tak o Mundilovi vědělo, ale rozhodlo se ho nechat na svobodě.
- b) Muraško nevyzrazoval vše. Mundil byl na pohřbu Muraškovy maminky a Muraško neměl to srdce do případu zavléct více lidí, než bylo nutné, a tak Mundila nikdy StB nevyzradil.

Text č. 4 – Novinářka Wanatowiczová vedla rozhovor s Muraškem pro Týden v roce 2006. Muraško v rozhovoru tvrdí, že vyzrazoval jen to, co už StB tak jako tak věděla. Muraško také zdůrazňuje konec své spolupráce s StB a teror, který ze strany estébáků poté následoval.

Text č. 5 – Spisovatel Vaněček píše obecně o praktikách navazování spolupráce StB se svými oběťmi. Estébáci využívali kompromitujících materiálů, vydírali a někdy i fyzicky poškozovali lidi, které chtěli dostat do své sítě tajných spolupracovníků.

V diskuzi navazující na otázky a vypracované odpovědi žáků lze zmínit i osudy jiných spolupracovníků (např. aktuální je případ písničkáře Nohavici). Určitě je vhodné žáky odkázat na dokument ČT [Nikomu jsem neublížil](#), zpracovávající tuto problematiku.

Cílem diskuze není přivést žáky k jednotnému stanovisku, ať už na stranu absolutistického odsouzení kohokoliv, kdo je byť jen veden v záznamech StB, nebo naopak na stranu relativistické etiky, kdy je každý čin posuzován jako situačně daný a neovlivnitelný vůlí jedince. Spíše než o takto vyhraněné pozice jde o výchovu k citlivosti vůči osobám, které byly režimem využity, a snahu o to, rozvíjet kritické myšlení a informační gramotnost, zjišťovat si detaily týkající se konkrétních osob, které byly osočeny ze spolupráce s StB. Výchova k větší empatii nemá vést k bezbřehému etickému relativismu, ale spíše k uvědomění, že často je v takových případech škála mezi zlým člověkem, který záměrně a naprosto svobodně přijal spolupráci s StB, a člověkem, který byl pod různými okolnostmi režimem fyzicky a psychicky donucen spolupracovat s StB, široká. Hranice mezi tím, koho považovat za oběť a koho za původce zla, je těžko vymežitelná, a proto zaujetí kvalifikovaného postoje vyžaduje důsledné rozvážení a kritické zhodnocení okolností individuálního osudu.

Doporučená diskuzní metoda: filozofické křeslo ([philosophical chairs](#)).